VIÐMERKINGAR

Støðan viðvíkjandi klamydia

Høgni Debes Joensen
landslækni

Talið á klamydiatilburðum í Føroyum er støðugt vaksandi. Í 2004 vóru 988 vertir (prøvar) kannaðir á Landssjúkrahúsinum fyri klamydia, og av hesum vóru 146 positivir. Tvs., at 14,8 % av vertunum vóru positivir. Talið hevur verið støðugt vaksandi síðan 1997, har ið 20 vóru positivir. Víst verður annars til talvu 1, ið vísir gongdina í Føroyum viðv. klamydia síðani 1989.

Viðmerkjast skal, at 1. juli 2001 var kanningarhátturin á starvsstovu Landssjúkrahúsins broyttur, og eigur hetta sín stóra lut í, at fleiri positivir vertir vóru funnir.

Í Danmark hevur talið á klamydia eisini verið vaksandi seinastu árini. Tølini fyri 2004 eru ikki endaliga tøk enn, men sambært Heilsustýrinum fer tað at vera hægri enn 20.000. Tað veruliga talið á fólki, ið smittað er við klamydia í 2004, verður mett at vera eini 50.000. Viðvíkjandi gongdini í Danmark seinastu árini verður víst til talvu 2.

Eisini í øðrum Norðurlondum sæst eitt vaksandi tal á fólki, ið smittað er við klamydia, eitt nú í Íslandi, har talið fyri hvørjar 100.000 menn vaks úr 368 í 1995 upp í 541 í 2001 og fyri kvinnur ávikavíst 428 og 896. Í Noregi var samlaða talið á smittaðum í 1999 297 og í 2001 330 fyri hvørji 100.000. Í Grønlandi var talið á smittaðum monnum fyri hvørjar 100.000 3.330 í 2001. Samsvarandi talið á kvinnum var 6.173.

Vit hava sum er ikki kyns- og aldursbýtið fyri smittað fólk í Føroyum, men væntandi verða hesi tøl tøk fyri 2005. Kanningarnar í hinum Norðurlondunum vísa, at tað eru heldur fleiri kvinnur, ið eru funnar smittaðar. Flestu tilburðirnir eru at finna hjá fólki millum 15 og 29 ár. Víst verður til talvu 3, ið vísir tølini á smittaðum dønum í 2003 býtt eftir aldri og kyni.

Ætlast kann, at veruliga talið á føroyingum smittaðir við klamydia í 2004 er eini 300, samanbera vit við støðuna í grannalondunum, somuleiðis at størri parturin av teimum funnu smittaðu eru kvinnur, og at størsti parturin av teimum smittaðu er at finna hjá fólki millum 15 og 29 ár.

Orsøkin til, at fleiri kvinnur eru funnar smittaðar, kann væl hugsast at vera hon, at fleiri kvinnur verða kannaðar enn menn, eitt nú í sambandi við kanning áðrenn spiral, undirlívskanning og barnsburð.

Hvat er klamydia?
Klamydia í kynsgøgnunum er elvd av eini bakteriu, clamydia trachomatis. Í Føroyum vera kanningar fyri klamydia gjørdar á tann hátt, at fólk venda sær til kommunulæknan, ið tekur ein vert (prøva). Kanningartilfarið verður síðani sent til starvsstovuna á Landssjúkrahúsinum, ið ger kanningina og sendir kommunulæknanum úrslitið.

Í Danmark hava kanningar av ávísum bólkum av ungum monnum sýnt, at 6-9 % høvdu klamydia, og bendir hetta á, at ungir menn, ið ikki kenna sær nakað av meini, kunnu vera ein týðandi partur av smittuorsøkini.

Tá ið kvinnur nýta spiral ella p-bollar, mugu tær vera tilvitandi um, at slík fyribyrging ikki minkar um smittuna við sjúkum, ið smitta við kynsligum sambandi. Fleiri kvinnur fáa bruna í undirlívið av sjúkuni, og av hesum hevur ein stórur partur bruna uttan sjúkueyðkennir, tað er uttan at tær kenna sær nakað av meini. Vandin fyri hjáárinum sum barnloysi er stórur. Tá ið kvinnur fáa lagda spiral ella fáa gjørt ávísar undirlívskanningar verður mælt til, at kvinnan verður kannað fyri klamydia og møguliga viðgjørd áðrenn.

Ígerðartíð, sjúkutekin og viðgerð
Dentur skal verða lagdur á, at fólk smittað við klamydia ofta onki kenna sær at meini, hava eingi sjúkueyðkenni. Kortini kann sjúkan vera drúgv og geva somu hjáárin sum hjá fólki, ið hava sjúkueyðkenni. Mett verður, at meira enn helvtin av teimum smittaðu hava eingi sjúkueyðkenni yvirhøvur.

Sjúkan smittar við óvardum kynsligum sambandi. Eru sjúkueyðkenni, so koma tey vanliga eftir 7-21 døgum. Sjúkueyðkennini eru vanliga útflot frá vatnræsii (urinrøri) og svíðandi pína, tá ið ein kastar sær av vatninum (pissar). Hjá kvinnum kann harumframt vera flot frá móðurskeiðini, um so er at sjúkan hevur sett seg í lívmóðurhálsin. Kvinnur kunnu fáa bruna í undirlívið og menn í hjáeisti, og kann hann elva til barnloysi hjá teimum.

Børn kunnu smittast, tá ið tey verða fødd, og kunnu fáa eygnabruna ella lungnabruna.

Viðgerð verður givin av lækna við serligum bakteriutýnara (antibiotikum). Týdningarmikið er, at ikki bert tann, ið smittaður er, verður viðgjørd/ur, men eisini at tann ella tey, ið viðkomandi hevur ella hevur havt kynsligt samband við, verða kannað og møguliga viðgjørd.

Fyribyrging
Klamydia kann fyribyrgjast við ikki at hava óvart kynsligt samband. Góð verja fæst, verður hít nýtt rætt.

Tilmæli
Mælt verður til serligt varsemi við tilvildarligum kynsligum sambondum. Nýt ið hvussu er hít.

Øll, ið hava illgruna um smittu, eiga at venda sær til lækna at verða kannaði. Somuleiðis kunnu fólk, ið vilja tryggja sær, at tey ikki ganga við smittuni, venda sær til lækna.

Nú hesin trupulleiki við klamydiasmittu er vaksandi í Føroyum, kann vera mælt til, at áherðsla verður løgd á spurningin um klamydiasmittu í skúlum, ungmannafeløgum, ítróttafeløgum og øðrum felagsskapum.

Talva 1: Tal á klamydiakanningum og ávístum tilburðum í Føroyum

Ár	Tal á kanningum	Tilburðir	%
1989	251	49	19,5
1990	264	39	14,8
1991	315	31	9,8
1992	377	34	9,0
1993	379	29	7,7
1994	429	28	6,5
1995	380	29	7,6
1996	428	30	7,0
1997	389	20	5,1
1998	428	32	7,6
1999	513	43	8,2
2000	503	36	7,2
2001	589	74	12,6
2002	724	80	11,0
2003	603	87	14,4
2004	988	146	14,8

Talva 2: Tal á kanningum og tilburðum í Danmark 1999-2003

Ár	Vertir	Tilburðir	%
1999	262.131	13.930	5,3
2000	268.471	14.735	5,5
2001	280.694	15.150	5,4
2002	275.447	16.203	5,9
2003	268.008	18.406	6,

Talva 3: Klamydiatilburðir í Danmark eftir aldri og kyni í 2003

	Menn		Kvinnur	
Ár	Tal	Pr. 100.000	Tal	Pr. 100.000
<1	26	79	43	138
1-4	0	0	1	1
5-9	0	0	3	2
10-14	3	2	64	40
15-19	883	602	3.843	2.745
20-24	2.420	1.555	4.969	3.252
25-29	1.457	792	2.207	1.217
30-34	618	315	730	384
35-39	280	128	347	165
40-44	142	73	122	65
45-49	58	31	39	21
50+	66	8	46	5
Tilsamans	5.953	224	12.414	457

Hvørji valdu Helle?

Finnbogi Ísakson
finnbogi@post.olivant.fo

Mær hevur altíð dámt væl at fylgt við í tí, sum hendir í politikki, bæði burturi og heima. Tí fylgi eg eisini við í teimum formansvalum og øðrum valum, sum eru í hesum tíðum.

Nú tá sosialdemokratarnir í Danmark eru lidnir at sláast - fyribils í hvussu er - fara SF-ararnir í gongd. Teir hava bíðað, so at eisini teir skula sleppa framat í fjølmiðlunum. Lítið mætari enn í Danmark man vera í Vatikaninum, har kardinalarnir ganga og konspirera ímóti hvørjum øðrum fyri at sleppa í pávastólin sum Guds umboð á foldum.

Donsku sosialdemokratarnir vóru so ósamdir, at fyrstu ferð í søgu floksins vóru teir ikki førir fyri at velja formann á vanligan hátt, tvs at tingmanningin og floksleiðslan gjørdu spurningin av. Í staðin sendu teir bóltin víðari til limirnar í øllum valfeløgunum í Danmark. Fyri at káva útyvir sín egna veikleika kalla teir hetta so sera, sera demokratiskt, hóast veruleikin er, at tað var ómegd, sum førdi til henda valhátt.

Tað hevur undrað meg hesa tíðina, meðan innanfloks valstríðið hevur verið, at tað bar til at tekna seg sum lim í flokkinum. Upplagt, at onkur fór at organisera. Tað hevur helst eisini verið gjørt, hóast tað man vera ringt at prógva tað. Tá avtornaði og teljast skuldi upp, var limatalið vaksið við 8000. Tað er nógv av einum samlaðum limatali uppá 51.000.

So varð valt, og teir organiseraðu javnaðarmenninir og -kvinnurnar vístu seg ikki at vera sofaveljarar. Valluttøkan var heili 88,4%. Fyri fyrstu ferð í søgu floksins varð ein kvinna, Helle Thorning Schmidt, vald til formann. Hon er spildurnýggj á Christiansborg, men fekk kortini 3.000 atkvøður fleiri enn tann royndi Frank Jensen.

Eg ansaði eftir, men skilti tað ikki rættiliga beinanvegin, at í síni røðu í Vega, fyrrverandi Folkets Hus í Keypmannahavn, nevndi taparin Frank Jensen fleiri ferðir, at hann vónaði, at eisini teir nýggju limirnir fóru at verða verandi í flokkinum og vera við til at føra flokkin fram til sigurs.

Hvat meinti hann við? Hví skuldu teir nýggju limirnir ikki verða verandi í flokkinum? So datt fimmoyrað: Frank Jensen sipaði til, at teir mongu nýggju limirnir hava meldað seg inn í flokkin einans við tí endamáli at fáa Helle til formann. Kanska hava tað verið mestsum bara konufólk, sum als ikki eru sosialdemokratar. Hann sipaði helst til, at tað kundi vera eitt kvinnupolitiskt átak, sum fekk kvinnur at tekna seg sum lim í flokkinum, og at tær fara úr aftur flokkinum, tá nakað er frálíðið. Aftur í sín egna flokk.

Er tað rætt, sum Frank Jensen bendi á, so eru tað kvinnur úr Vinstra, Konservativa og Danska Fólkaflokkinum, sum hava valt nýggjan formann í danska sosialdemokratinum!

Soleiðis kann man gera tað lort - av berum klandri og yvirdemokratisering.